

РЕЦЕНЗИЯ

За научните трудове на доц. д.ф.н. Ана Стойкова,
Кандидат в конкурса за академичната длъжност *професор*, обявен в ДВ, бр. 12 от
08.02.2019 в професионално направление 2.1.Филология по научна специалност
„Българска литература (Стара българска литература)“ за нуждите на Секцията
стара българска литература
От проф. д-р Елка Мирчева, Институт за български език

Доц. д.ф.н. Ана Стойкова е единствен кандидат в обявения от Института за литература конкурс за академичната длъжност *професор* за нуждите на Секцията стара българска литература.

Ана Стойкова завършва специалност *Българска филология* в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1978 г. През същата година постъпва на работа в Института за литература, в Секцията за стара българска литература, където минава целият ѝ досегашен професионален път. През 1993 г. защитава докторат на тема *Физиологът в южнославянските литератури*, за което ѝ е присъдена научната степен *кандидат на науките* (PhD). През 1999 г. получава научното звание *старши научен сътрудник II ст.* (доцент), а през 2015 г. за труда *Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция* ѝ е присъдена научната степен *доктор на науките*. Двата дисертационни труда са известни на палеославистите в печатните си версии, а от 2011 г. заживява свой живот електронният вариант на малкия ѝ докторат – *Славянският Физиолог. Византийска редакция: Електронно издание на текста и сравнително изследване/The Slavic Physiologus of the Byzantine Recension: Electronic Text Edition and Comparative Study* <http://physiologus.proab.info> Последното осъвременяване на сайта е от 2017 г.

Името на доц. д.ф.н. Ана Стойкова е добре познато в палеославистичните научни среди. От началото на своя творчески път до днес тя е публикувала над 150 научни труда. След последната ѝ хабилитация през 1999 г. са отпечатани 4 монографични труда (изпълнени самостоятелно или в съавторство), 35 студии и статии, 6 рецензии и персоналии, както и на над 50 статии в извънредно авторитетните енциклопедични академични

справочници с огромен научен авторитет *Кирило-Методиевска енциклопедия; Енциклопедия. Старобългарска литература; Чуждестранната българистика през XX век; Encyclopaedia Slavica Sanctorum; Scripta Bulgarica.*

Сред 4-те споменати в справката за конкурса монографични труда е участието на доц. Стойкова в отдавна оценената по достойнство *История на средновековната българска литература*, в чието съставяне тя има значителен принос.

Сред посочените трудове на кандидатката са и публикациите на двата ѝ дисертационни труда. На първо място ще отбележа *Свети Георги Победоносец. Агиографски произведения в южнославянската средновековна традиция*, отпечатан през 2016 г., който получи заслужената си извънредно висока оценка при защитата на големия докторат и не подлежи на разглеждане в настоящата процедура.

Непременно обаче искам да изтъкна електронното издание на *Физиолога*, осъществено през 2011 г., върху което авторката е работила и през 2012 и 2017 г. За мен това е принципно нов проект, който далеч не повтаря отпечатаното през 1994 г. изследване, а е една нова задача, с която А. Стойкова се е справила отлично, създавайки модел за представяне на текст с извънредно сложна съдба в южнославянската книжнина, обогатявайки изследването си с нови данни.

За участие в обявения конкурс кандидатката представя монографичен хабилитационен труд със заглавие *Светци змееборци в южнославянската средновековна традиция: Теодор Тирон, Теодор Стратилат, Георги Победоносец*, 307 с.

Поради ограничения обем на тази рецензия ще се спра основно върху хабилитационния труд.

Монографията има ясна и стройна, но заедно с това и сложна структура, продиктувана от обхвата на поставените задачи. Те биха могли да се ограничат до типологията на чудесата на тримата змееборци в славянската книжнина, което само по себе си представлява достатъчно сложна задача, но замисълът на авторката е далеч по-голям. Подробното проследяване на извънредно наситеното с поставени задачи и направени изводи изложение в рамките на тази рецензия е невъзможно. По тази причина ще се спра само на някои основни за мен моменти.

Следвайки свой авторски подход, изпитан през годините и осъществен в множество научни изследвания, А. Стойкова подлага избраните за обект на проучване произведения и

тяхната рецепция на комплексен анализ, който извежда мотива за змеборството от космогоничните митове на много народи от Древността и Античността, вярващи непрестанната борба между бога/героя, носител на реда, и чудовище, олицетворяващо хаоса и разрушението и проследява пътя му както във византийската литература, така и рецепцията му в славянската книжнина. В стегнат и заедно с това изчерпателен вид читателят добива представа:

- за пътя на сюжета на разказите;
- за появата и разнообразните произведения, в които легендата заема своето място във византийската книжнина, свързана с култа към трима от много популярните в православие светци воители;
- за усвояването и използването на победата над змея за целите на пропагандата на християнските ценности;
- за връзката на иконографията с древните митове (един момент, който държи да открие специално).

Ясно очертаната в изследването липса на критични издания на византийски източници авторката преодолява с използването на впечатляващ брой гръцки ръкописи, между които и неиздадени. Безспорно огромният брой използвани ръкописи – 47 славянски, 38 гръцки, 1 латински и 1 грузински – дава огромен материал, чието обхващане, систематизиране и типологизиране е по силите само на извънредно подготвен учен, какъвто безспорно е доц. А. Стойкова. Пестеливо подбраните за илюстрация примери убедително показват дългия и сложен път, който извървяват многобройните разкази за змеборските подвизи на тримата светци. Читателят добива ясна представа както за рецепцията на византийската в славянската литература, така и за многократното превеждане на различни версии гръцки източници в българската книжнина. Особено интересни за мен са многократните преславски преводи, които на пореден път потвърждават, че неколкото превеждане на един и същ или появата на превод на вариантен текст е типична особеност на началния етап от развоя на старобългарската книжнина.

Многобройни са приносните моменти на монографичния труд на А. Стойкова. Най-краткото, което може да се обобщи, бих формулирала по следния начин:

- Направено е задълбочено и многоаспектно изследване на извънредно сложни за проучване текстове;

- Направена е огромна крачка напред по отношение на проучването на култовете на тримата светци змееборци;
- Своеобразна антология, структурирана в 14 приложения, представя разгледаните в монографичния труд многобройни преводи и редакции на текстовете за змееборските подвизи на тримата светци в южнославянската книжнина. Този подход представя адекватно моментното състояние на археографските проучвания върху разглежданите текстове. Някои от версиите са публикувани по единствените си преписи. Там, където науката разполага с повече от един свидетел, А. Стойкова предлага прецизно критическо издание на текста. Многобройните, бих казала безкрайните на места, разночетения дават нагледна представа за извънредно пъстрата мозайка, която авторката е съумяла да превърне в логично подредена картина. Много ясно проличава, че огромната вариативност е характерна за преводите, осъществени в Първото българско царство. Друга е картината с разночетенията при текст, преведен за първи път през втората половина на XIII или XIV в. По правило трансмисията на тези преводи показва подчертано единство и различията са малки. Това се отразява и на начина на публикуване на текста на Чудото на св. Теодор Тирон с майка му и змея.
- Напълно подкрепям извънредно сполучливия комплексен подход към избраната тема. Този подход не само очертава различни страни от култа към тримата светци, но и демонстрира уменията на А. Стойкова с лекота да преминава от културноисторическия към литературния, искусствоведския и лингвистичния анализ.
- Напълно подкрепям заключенията на авторката за връзката между тип превод/редакция на един текст и типа сборник, за който той е предназначен. Споделям мнението, че преводачите не посягат случайно към даден текст, а съставителите на сборници не включват в тях произволни статии. Смятам, че в определена степен именно типът сборник предопределя типа превод и в случая със змееборските подвизи на св. Теодор Тирон, св. Теодор Стратилат, св. Георги Победоносец.

- Напълно подкрепям предпазливостта за изразяване на категорично мнение за старшинство на някой тип от преводите.
- Наред със споменатите големи достойнства книгата изобилства от множество, условно мога да ги нарека, по-малки, конкретни приноси. От всички тях ще спомена нещо, на което на времето не можах да намеря обяснение – това е страният и трудно обясним факт за връзката на Чудото със змея на св. Георги в архаичните български дамаскини с текстова версия, известна като „руска редакция“. А. Стойкова е намерила и по мое мнение напълно убедително е показала, че става дума за интерполация, чиито следи засега водят към Аджар, с който книжовен център тясно е свързана дамаскинската книжнина.
- Извънредно висока оценка заслужат 14-те приложения към книгата, чието издирване и публикуване само за себе си е приносно.

Монографичният труд на *Светци змееборци в южнославянската средновековна традиция: Теодор Тирон, Теодор Стратилат, Георги Победоносец* е пореден успех за своя автор и принос в палеославистиката.

Голям брой от представените в конкурса студии и статии са посветени агиографията и агиологията, в която област доц. д.ф.н. Ана Стойкова е признат специалист. Много от заглавията са посветени на конкретни теми, поставянето на които е водило своя автор към хабилитационния труд за тримата светци змееборци в южнославянската средновековна книжна традиция (№№ 30, 14, 8, 32, 16, 12, 13, 9, 7, 10, 15, 39, 31).

Една от водещите теми в научното творчество на кандидатката, която непременно заслужава макар и бегло да бъде отбелязана е представена в извънредно интересните публикации, посветени на християнската интерпретация на древни митове за феникса и за голямата космическа птица (№№ 33, 34, 38).

По достойнство заслужава да бъдат оценени публикациите на доц. А. Стойкова в областта на използването на компютърните технологии в областта на хуманитаристиката, както като участието ѝ във всички проекти на Секцията по стара българска литература, които имат веб-базирано съдържание.

С това преминавам към оценка на участието на кандидатката в изпълнението и ръководството на научни проекти.

В периода от предишната хабилитация през 1999 г. до днес доц. А. Стойкова е била участник в 11 проекта.

За същия период е поела ръководството на 5 проекта:

- С Института за теория и история на литературата „Дж. Калинеску“ към Румънската академия, Букурещ – 2 етапа на успешно осъществената тема *Българо-румънски литературни и културни връзки XIV–XIX в.* В момента ръководи проекта *Румънските и българските земи през Късното средновековие: литературни контакти и взаимовръзки;*
- С Института по славистика към Полската академия на науките – 2 етапа на изтеклата тема *Библейският текст в южнославянските литератури от Средновековието до Новото време (функции, рецепция, интерпретации)*, както и осъществявания в момента *Граници и граничност: Библейски модели и тяхното влияние в южнославянските литератури и култури от Средновековието до Новото време.*
- От 2011 г. е ръководител на проекта на ИЛ *Старобългарската литература в контекста на византийската и славянските средновековни литератури.*

Преподавателската дейност е една от присъщите за доц. А. Стойкова. Тя е дългогодишен преподавател в ПУ „Паисий Хилендарски“ и Нов български университет, където е водила лекции по *Стара българска литература* и *Християнство и култура*. В периода 2006–2011 г. във Варшавския университет е водила 6 лекционни курса, като заедно с това е била и гост-лектор в Института по западна и южна славистика.

В периода 2000-2018 г. кандидатката е изнесла 30 доклада на научни форуми у нас и в чужбина.

Справката за забелязаните цитати съдържа 165 позиции. Убедена съм, че реалният им брой е значително по-голям, но и изнесеното показва по недвусмислен начин мястото, което заема в старобългаристиката авторитетът и научното творчество на А. Стойкова.

Представето на кандидатурата на доц. Стойкова не може да не отбележи по достойнство огромния ѝ редакторски и съставителски опит. Той започва още от първите томове на Кирило-Методиевска енциклопедия и за добро или за зло я съпътства през целия

й творчески път. Тя е съставител и редактор на 9 сборника, които научната колегия познава добре и високо цени. След дълги години членство в редакционната колегия на авторитетното списание *Старобългарска литература*, преди 8 години тя пое и отговорната задача да бъде негов главен редактор.

Привършвайки тази рецензия, ми се иска да отбележа, че въпреки желанието ми много от конкретните ми впечатления нямаше как да бъдат включени в зададения ограничен обем на този жанр.

Обобщавайки казаното досега, искам да подчертая, че доц. д.ф.н. Ана Стойкова е изявен учен палеославист, изследовател, който с всяка своя изява оставя своя оригинален и разпознаваем принос в развитието на старобългаристиката. Смятам, че кандидатурата ѝ напълно отговаря на изискванията за заемане на академичната длъжност *професор* в Научната област *Висше образование 2. Хуманитарни науки*. Професионално направление *2.1. Филология*, поради което ще гласувам положително.

02.06.2019 г.

(проф. д-р Елка Мирчева)